

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра мов і літератур Близького та Середнього Сходу

Жанрово-стильові особливості карикатурного роману Даляль Халіфі
"Казка про людину і озеро"

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «бакалавр»
студентки IV курсу
освітньої програми «Арабська мова і література
та переклад, французька мова »
спеціальності 035 «Філологія
(035.06 «Східні мови і літератури
(переклад включно), перша - арабська»
Шпак Катерини Юріївни

Науковий керівник:
к. філол. н., асистент Субота І. О.

«Допущено до захисту»
Протокол засідання кафедри мов і літератур
Близького та Середнього Сходу
Протокол № _ від _____.2023
Завідувач кафедри _____ О. Мазепова

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Національна літературна спадщина Катару.	
1.1.1 Основні передумови становлення сучасної арабської літератури в регіоні Перської затоки.....	6
1.1.2 Просвітницький етап розвитку художньої прози Перської затоки.....	7
1.1.3 Особливості просвітницького етапу розвитку художньої прози Перської затоки.....	9
1.2.1 Суспільно-історичні умови оновлення літературної творчості в Катарі.....	10
1.2.2 Розвиток романістики Катару.....	13
1.2.3 Внесок Даляль Халіфи у зародженні катарської романістики	14
1.3.1 Карикатура в літературі.....	15
Висновки до першого розділу.....	17
РОЗДІЛ 2. Ідейно-тематичні та жанрові особливості карикатурного роману Даляль Халіфи "Казка про людину і озеро".	
2.1 Літературні ідеї роману-притчі Даляль Халіфи	19
2.2 Характеристика композиційної побудови як стилістичної особливості карикатурного роману.....	20
2.3 Образ арабської жінки та її становище в катарському суспільстві.....	22
2.4 Проблематика економічного становища Катару кінця ХХ ст.....	24
2.5 Тематика зловживання владою та протесту авторитарному режиму.....	26
2.6 Звернення до образу моря як зображення ностальгії за минулою епохою.....	28
Висновки до другого розділу.....	30

РОЗДІЛ 3. Порівняння оригіналу та перекладу роману французькою мовою. аналіз перекладацьких трансформацій та рішень, застосованих при перекладі.

3.1 Визначення “ перекладацької трансформації” та її види.....	32
3.2 Проблеми перекладу роману французькою мовою та шляхи їх подолання	34
Висновки до третього розділу	38
ВИСНОВКИ.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41

ВСТУП

Темою дослідження є «Жанрово-стильові особливості карикатурного роману Даляль Халіфи «Казка про людину і озеро».

Наукова проблема. Романістика країн Перської затоки є досить молодою. Вона виникла лише в другій половині ХХ століття і зазнала впливу літератури інших арабських країн, таких як Єгипет, Сирія, Ліван, де жанр роману вже давно став одним з найулюбленіших серед прозаїків. На даному етапі розвитку катарського роману, все ще спостерігаємо недостатню увагу європейських літературознавців до катарської романістики та літературного критичного аналізу творів.

Актуальність дослідження. Катарська романістика не досліджена, зважаючи на те, що вона ще молода, хоча вона становить інтерес для арабістів, адже література – це відображення суспільства. Вивчаючи прозові твори можна багато дізнатися про особливості суспільства, його культурну та ментальну своєрідність. Даляль Халіфа – катарська романістка, новелістка, драматург займає значне місце в розвитку катарської національної літератури. Її творчість привертає нашу увагу своєю оригінальністю та відсутністю шаблонів. Вона та її сестра Шуа Халіфа є родоначальницями жанру роману в катарській літературі. Роман письменниці «Людина та озеро» (أسطورة إنسان وبحيرة), 1993 перекладено французькою мовою, а роман «Наше життя – фестиваль днів і ночей» (دنيانا مهرجان) (الأيام والليالي), 2000 – англійською.

Новизна даної роботи полягає в тому, що вона вперше знайомить українського читача з розвитком катарської романістики та романом Даляль Халіфи «Казка про людину і озеро», а також в ній вперше розглянуто жанрово-стильові особливості цього роману, проаналізовано переклад роману французькою мовою.

Метою роботи є ознайомитися з розвитком романістики в Катарі та виокремити жанрово-стильові особливості карикатурного роману Даляль Халіфи. Мета дослідження передбачає виконання **наступних завдань:**

- 1) розглянути історію становлення жанру роману в арабській літературі;
- 2) виділити особливості розвитку романістики в Катарі;
- 3) розглянути творчість Даляль Халіфи й визначити її внесок в розвиток катарської літератури;
- 4) з'ясувати жанрові особливості роману «Казка про людину і озеро»;
- 5) визначити ідейно-стильові особливості роману;
- 6) порівняти оригінал та переклад роману французькою мовою та проаналізувати застосовані перекладацькі трансформації та рішення, застосовані при перекладі.

Об'єкт дослідження – роман катарської письменниці Даляль Халіфа «Казка про людину і зеро».

Предметом дослідження жанрово-стильові особливості карикатурного роману Даляль Халіфи.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що було охарактеризовано роман катарської авторки, що може бути використано як ілюстративний матеріал при вивченні арабської літератури регіону Аравійського півострова в певних історичних обставинах.

Методологія дослідження. Для проведення дослідження було застосовано низку загальнонаукових методів (аналізу, компаративний метод, дескриптивний метод); лінгвостилістичний аналіз художнього тексту, філологічний аналіз, лінгвокультурологічний аналіз. Було застосовано також трансформаційний метод з метою дослідження всіх можливих трансформацій під час перекладу арабського художнього тексту французькою мовою; кількісний метод застосовано для аналізу результатів дослідження.

Структура дослідження. Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів і висновків до кожного них, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 40 позицій. Загальний обсяг – 45 сторінок.

РОЗДІЛ 1. Національна літературна спадщина Катару

1.1.1 Основні передумови становлення сучасної арабської літератури в регіоні Перської затоки.

У 2012 році **Мухаммад Хассан аль-Каварі**, голова Дослідницького офісу Департаменту культури Катару, видав книгу «**Путівник катарських письменників**» («**Dalil al-muallifin al-qatariyin**»), прагнучи представити найвидатніших постатей суспільного життя Катару (226 особистостей) читачам і експертам. Усі ці люди зробили значний внесок у дипломатію, політику, юриспруденцію, управління, медицину, соціальні науки, культуру, дослідження ісламу та літературу. Кожна стаття, присвячена окремому автору, містить довідкову інформацію про сферу діяльності, публікації та електронну адресу. Книга містить відомості про 8 прозаїків, 37 письменників-новелістів (з них 10 авторів дитячих книжок), 13 драматургів, 40 поетів різних стилів, 14 політичних письменників, 4 перекладачів, 21 літературознавця. [33, с. 68]

Із українських дослідників розробкою теми новели в арабських країнах Перської затоки займалася **Субота І.О.** [21], у своїй дисертації вона дає опис літературного процесу в Катарі. Дослідники-арабісти з інших країн, такі як **Суворов М.М., Гейл Рамзі, Б. Міхалак-Пікульська** та ін. теж приділяли свою увагу літературним процесам арабських країн Затоки.

Умови, які створили основу для появи сучасної арабської літератури в суспільствах Перської затоки, багато в чому подібні, хоча, природно, їхні місцеві контексти відрізняються. Ці умови включають драматичні соціальні та політичні зміни, яких зазнали ці суспільства в нафтову еру, розвиток національної свідомості, наголос на місцевому характері, зміну статусу жінки та сім'ї, запровадження сучасних шкіл, літературних і культурних клубів, не кажучи вже про журналістику та інтенсифікацію різноманітних форм взаємодії з іншими арабськими та неарабськими середовищами. Не варто забувати про фактори, які вплинули на арабський світ загалом, включаючи регіон Перської затоки, у сучасну епоху. Головним серед них є військове вторгнення, яке, незважаючи на

руйнівні наслідки, також опосередковано піддало регіон впливу сучасної західної цивілізації, що почалося з французьким вторгненням до Єгипту наприкінці вісімнадцятого століття. Такі вторгнення відкрили для арабських суспільств інструменти, які використовували колонізатори, щоб забезпечити свою владу – від друкарського верстата на початку дев'ятнадцятого століття до Інтернету, який вперше з'явився разом із танками, використаними під час війни в Перській затоці 1991 року.

1.1.2 Просвітницький етап розвитку художньої прози Перської затоки.

В Об'єднаних Арабських Еміратах, Катарі та Омані перші ознаки літературного оновлення з'явилися наприкінці 60-х - початку 70-х років, на тлі та внаслідок різкого зростання суспільного добробуту, викликаного нафтовим бумом. Величезні доходи від продажу нафти забезпечили стрибкоподібне зростання рівня життя населення цих країн, уможливили прискорений розвиток системи соціального забезпечення, освіти та преси, включаючи радіо та телебачення. Місцеві літератори-обновники, зважаючи на все, спочатку усвідомлювали маргінальність своєї ролі в процесі суспільного розвитку, головним двигуном якого стали «нафтові» гроші, і тому лише намагалися трактувати спочатку у властивій просвітництві повчальній манері ті зміни, які відбувалися в суспільстві. Можна сказати, що народження літератури нового типу в цих країнах стало відповіддю на духовні запити суспільства, породжені вже досягнутим матеріальним благополуччям, і значною мірою стимулювалося появою спеціалізованих журналів, присвячених питанням арабської та загальносвітової культури та літератури: **«Байан аль-кутуб»**, **«Шуун адабійя»** та **«Дірасат»** в ОАЕ, **«Аль-Уруба»** та **«Ад-Доха»** в Катарі, **«Аль-Гадір»** та **«Нізва»** в Омані. Ці та інші періодичні видання забезпечили стабільний розвиток літератури нового типу, який в ОАЕ розпочався з 70-х років, в Омані з 80-х, у Катарі – з 90-х. Лише небагато творів сучасної літератури цих країн можна вважати характерними зразками просвітницького спрямування. В оманській літературі це повчальні оповідання відомого маскатського просвітителя

Абдаллаха ат-Та'і, а також дві його повісті про історію країни: «Ангели Джебель аль-Ахдар» (1963) і «Великий вітрило» (1971 р., опублікована в 1981.) [32, с. 160-163]. У ОАЕ це повість Рашеда Абдаллаха «Шаханда» (1974), написана у дусі творів Дж. Зейдана, що поєднує любовно-пригодницький сюжет із дидактикою, спрямованої проти кастового розшарування суспільства, властивого Аравії до нафтової епохи [5, с.164-167]. У Катарі це **повість Даляль Халіфі «Легенда про людину і озеро»** (1993), написана у формі притчі і засуджує політичний авторитаризм, і повість її сестри **Шіа Халіфі «Шлях до Істини»** (1993).

Починаючи із середини ХІХ ст. арабська художня література поступово відходить від канонів, що склалися в епоху класичного мусульманського середньовіччя, і виробляє новий шлях розвитку, аналогічний до шляху, пройденого до того часу літературами країн Заходу. Процес цього літературного оновлення починається в Єгипті, Лівані та Сирії, які першими зазнали впливу європейської культури, потім, аж до кінця другої третини ХХ ст., до нього залучаються й інші арабські країни. Як зазначає **Бадія Кашахарі** – відома саудівська поетеса і журналістка, письменники шукали нових форм вираження і потребували нових інструментів. *«Я є продуктом ісламської і традиційної спадщини в такій самій мірі, як і сучасного індустріального суспільства. Часи змінюються. Ми не можемо відірвати себе від коріння нашої культури, та все ж маємо повернутися до нашої реальності після шоку технологічного вторгнення»*, – каже Бадія Кашахарі [27].

Вивчення арабської літератури нового типу, початок якого було покладено на рубежі ХІХ-ХХ ст. роботами сходознавців **А. Є. Кримського та І. Ю. Крачковського**, йшло фактично паралельно з розвитком самої цієї літератури. Найбільшого інтересу з боку вітчизняних та західних вчених удостоїлася творчість письменників Єгипту, Лівану та Сирії, які стали в арабському світі лідерами літературного процесу, потім письменників Іраку та ще пізніше представників арабських країн Північної Африки, які пишуть в основному французькою мовою у себе на батьківщині та в еміграції. Ця частина арабської

літератури нового типу зазнала всебічного систематичного вивчення, і саме вона визначає існуюче нині уявлення про цю літературу в цілому.

1.1.3 Особливості просвітницького етапу розвитку художньої прози Перської затоки.

Як зазначав у своїх працях **М.Н. Суворов** «Процес ідейно-художнього оновлення, перші ознаки якого з'явилися в словесності деяких країн Аравійського півострова наприкінці першої третини ХХ ст., при всій своїй типологічній схожості з процесом оновлення літератур Єгипту, Лівану та Сирії, що розпочався майже на сторіччя раніше і що полягав у запозиченні з літератури Заходу нових ідей та художніх методів, мав ряд особливостей, обумовлених тими змінами, які за сто років відбулися в арабському світі та у світі взагалі. Головна з цих особливостей полягає в тому, що літератури Аравії «наздоганяли» не літератури Заходу, як це було у випадку Єгипту, Лівану та Сирії, а літератури вже самих Єгипту, Лівану та Сирії, тобто літератури, створенні у приблизно тому ж культурному середовищі і тією ж арабською мовою» [24, с. 64].

Інша особливість, тісно пов'язана з першою, полягає в тому, що аравійським літераторам не довелося займатися трансформацією традиційних арабських середньовічних жанрів у жанри сучасної (західної) літератури та виробленням нового оповідального стилю, що у розвитку єгипетської літератури зайняло ціле століття. Філологічні уподобання більшої частини аравійських літераторів-обновників, які не мали, на відміну від багатьох піонерів оновлення в Єгипті, Лівані та Сирії, глибоких знань у галузі арабо-мусульманської культурної спадщини, спочатку формувалися не стільки зразками середньовічної арабської словесної мови. поезії, художньої прози та публіцистики, які в 40-ті роки були вже доступні в Аравії завдяки регулярним книжковим та газетно-журнальним надходженням з Єгипту, Лівану, Сирії та Іраку. Нова арабська література на той

час зовсім уже відійшла від середньовічного канону, знаходилася на завершальному етапі формування системи сучасних жанрів та сучасного оповідального стилю та розвивалася переважно в романтичному та реалістичному напрямках. Завдяки книгам, газетам і журналам, що надходили, аравійці змогли познайомитися як з творами сучасних ним єгипетських і сироліванських прихильників романтизму і реалізму, так і з творами авторів більш раннього, просвітницького періоду, зокрема з історико-пригодницькими романами Зейдана. Зачинателі нової літератури в країнах Аравії з легкістю сприймали близьку їм у культурному та мовному відносінах творчість єгипетських та сироліванських письменників, швидко освоювали їх літературну техніку та використовували її у власних творах.

У ці ж роки набуває розвитку — особливо у творчості авторів-жінок особливий стиль, що поєднує модерністську естетику з «поетизацією» мови оповідання, який зародився ще в творчості єгипетських прозаїків-модерністів 60-х років [6, с. 165]. Ось яку характеристику дає цьому стилю шведська дослідниця **Г. Рамзі:**

“Письменники-модерністи з країн Перської затоки, які використовують цей стиль, ніби прагнуть відродити виставу, яка традиційно займала центральне місце в арабській літературі і полягала в тому, що питання "Як писати?" є важливішим, ніж питання "Про що писати?" <...> Інакше кажучи, спираючись одне із традиційних положень арабської літератури - пріоритет форми перед змістом, включаючи і мовне оформлення, - вони водночас віддають належне і реалізму, явищу, запозиченому з літератури Заходу. Так само, як і у випадку сприйняття поезії, такий стиль вимагає активної взаємодії між читачем і текстом у процесі вибудовування сенсу цього тексту. » [34, с. 371-390]. І далі: “ Примітною особливістю їх творів є поетичний стиль, в якому вони використовують багатий словник та риторичні прийоми арабської літературної мови, алегорична мова, двозначність і багатозначність, непрямі вказівки та натяки на те чи інше» [34, с.382]. «Мовний стиль такої розповіді вимагає від читача скрупульозного збору, відомості воєдино та інтерпретації

фрагментарної та метафоричної інформації щодо персонажів і самого сюжету для того, щоб можна було зрозуміти зміст тексту», 8,с. 388]. Подібний стиль став візитною карткою багатьох арабських письменниць: **Гуди аль-Атгас, Набілі аз-Зубейр, Аміні Йусуф, Нури Зейля, Бушри аль-Мактарі, Муни Башрахіль** у Ємені, **Алії Шаріб** у Кувейті, **Фаузії Рашид** в Бахреїні, **Міріам Джум'и Фарадж** в ОАЕ, **Хаулі Хамдан** в Омані

1.2.1 Суспільно-історичні умови оновлення літературної творчості в Катарі.

Говорячи конкретно про Катар з 1950-х років, ми можемо виділити три основні впливи на розвиток сучасної літератури, включно з романом: розвиток нафтової промисловості, розвиток журналістики, модернізація освіти, особливо жіночої.

По-перше, відкриття нафти спричинило дивовижні темпи розвитку міст, які змінили суспільство та порушили багато його традиційних норм і цінностей. Розвиток діяв як магніт, притягуючи людей із різним походженням до Перської затоки, що, з одного боку, збагатило суспільства та відкрило їх світові, а з іншого боку викликало величезне занепокоєння щодо системи традиційних знань і цінностей. Пошук перлів поступився своєю рушійною силою соціальної та економічної діяльності фондовій біржі та економіці інформаційної епохи. Соціальна структура постраждала, і нуклеарна сім'я вийшла на перший план у жорстокій гонці до урбанізації та сучасності. Це створило простір для творчості іншого роду, поставивши перед письменником величезну вимогу сприймати ці фундаментальні соціальні зміни та оцінювати їх.

По-друге, друкована журналістика, яка з'явилася з приходом нафтових компаній у 1960 році, відіграла велику роль в активізації інтелектуальної діяльності. У 1969 році **Абдалла аль-Ні'ма** заснував перший щотижневий культурний журнал «Аль-'Уруба» (який пізніше став «Аль-'Араб»), за яким у 1970-х роках вийшло чотирнадцять періодичних видань, деякі з яких

демонстрували серйозну підтримку катарської літератури, особливо оповідання, відкривали письменників різних поколінь, стилів та естетичних орієнтацій. Ці періодичні видання включають Ахбар Шарікат ніфт Катар, Аль Доха, Аль Уруба, Аль Халії аль джадід, Аль Джаухара та Аль Райя.

Будучи єдиною культурною платформою в той період, ці періодичні видання з'єднували письменників між собою та з їхньою читацькою публікою та дозволяли письменникам боротися з відносною інертністю, яка характеризувала культурну діяльність Катару протягом 1950-х років.

По-третє, через вплив сусідніх арабських регіонів заклики до створення сучасних шкіл у Перській затоці пролунали на початку двадцятого сторіччя, особливо з розвитком індустрії пошуку перлів, яка спиралася на математичні навички, які традиційний Коран школи та маджаліс (регулярні громадські збори, які діяли як літературні, культурні та політичні клуби) не забезпечували. Перша сучасна школа була заснована в Катарі в 1951 році; потім протягом одного покоління в Кувейті, Катарі, Об'єднаних Арабських Еміратах і Бахреїні також були засновані університети. Наукові місії до арабських країн, таких як Єгипет, Ірак і Палестина, посилилися, що збагатило інтелектуальне життя. Усе це призвело до посилення закликів до навчання дівчат не лише в школах, а й в університетах, що, у свою чергу, збільшило участь жінок у суспільствах Перської затоки, особливо в Катарі, в рамках ісламських норм і цінностей. Жіночі асоціації почали підвищувати свідомість у суспільстві та відігравати динамічну роль у розвитку літератури та мистецтва, що може пояснити, чому жінки були лідерами в літературній творчості. У цій ситуації структурних суспільних перетворень зросла самосвідомість, потреба в задоволенні інтелектуальних і матеріальних потреб. У той же час, криза цінностей і свідомості стала результатом протистояння між традиційним і сучасним способами, оскільки люди опиняються перед протилежним тиском конформізму та індивідуалізму.

1.2.2 Розвиток романістики Катару.

Розвиток роману у Катарі у 20 столітті є відносно недавнім явищем, оскільки країна традиційно володіла переважно усною культурою з багатою традицією оповідання. Однак із появою сучасної освіти та впровадженням нових засобів масової інформації, таких як телебачення та радіо, у другій половині 20-го століття Катар почав переживати літературне відродження.

Як зазначає письменниця та літературознавиця **Нура 'Аль Са'ад**, в катарській літературі новітнього періоду можна виокремити дві діаметрально різні течії: одні письменники описово зображають реальність у традиційній манері, а інші, навпаки, багато експериментують. До перших дослідниця відносить **Ахмада 'Абд аль-Маліка**, який продовжує плідну письменницьку діяльність, однак стиль автора не еволюціонує. Нура 'Аль Са'ад характеризує стиль його першої новелістичної збірки «Кімната 405» («1997»405 الغرفة p.) як «описовий реалізм». " [38]

Перші романи, написані в Катарі, були в основному зосереджені на політичних і соціальних питаннях, відображаючи бурхливий політичний клімат того часу. Багато з цих раних романів були написані катарськими письменниками-вигнанцями, які жили в сусідніх країнах через політичні репресії в Катарі.

У 1980-х та 1990-х роках уряд Катару почав інвестувати в культурний розвиток, включаючи популяризацію літератури та мистецтва. Це призвело до появи нового покоління катарських письменників, які почали досліджувати ширший спектр тем і жанрів у своїй творчості.

Одним із найвидатніших катарських романістів 20-го століття був Абдулазіз Аль-Махмуд, чиї романи досліджували соціальні та політичні проблеми, з якими стикається Катар і арабський світ у цілому. Серед інших відомих катарських романістів цього періоду — **Ахмед Мохаммед аль-Маадхід, Мохаммед Ахмед Аль-Алі та Ібрагім Аль-Абдулла.**

Останніми роками було знову зосереджено увагу на розвитку літературної сцени Катару завдяки створенню літературних фестивалів, книжкових ярмарків та інших культурних заходів. Уряд Катару також вклав значні кошти в підтримку місцевих письменників і видавців з метою просування катарської літератури як усередині країни, так і за кордоном.

Сьогодні катарські романи охоплюють широкий спектр тем і жанрів, включаючи історичну фантастику, соціальні коментарі та фентезі. Багато катарських письменників продовжують досліджувати складні культурні, соціальні та політичні проблеми, з якими стикається Катар і весь арабський світ, одночасно розсуваючи межі традиційних літературних форм і експериментуючи з новими способами оповідання.

1.2.3 Внесок Даляль Халіфи у зародження катарської романістики.

Вагомий внесок у розвиток катарської прози, зокрема новелістики, зробила **Даляль Халіфа**. Вона та її сестра **Шу'а' Халіфа** є родоначальницями катарського роману.

Даляль Халіфа — катарська письменниця, яка отримала визнання як у Катарі, так і за кордоном завдяки своїй творчості. Народилась у 1966 році в Досі, Халіфа виросла у родині письменників і художників і з юних років мала контакт з літературою та мистецтвом.

Твори Халіфи характеризуються сильним відчуттям місця, більшість її робіт зосереджена на мінливому ландшафті Катару та впливі модернізації та розвитку на традиційну культуру Катару. Її роботи часто досліджують теми ідентичності, пам'яті та пошуку приналежності, і відомі своєю ліричною прозою та яскравими описами катарського ландшафту та способу життя.

Даляль Халіфа видала чотири романи, дві новелістичні збірки та збірник п'єс. Перший роман письменниці "Легенда про людину й озеро" ("1993р., أسطورة الإنسان والبحيرة"). перекладено французькою мовою. Перша новелістична збірка

Даляль Халіфі, "أنا الياسمينه البيضاء" ("Я – квітка білого жасмину 2002 р.) принесла письменниці державну заохочувальну премію в галузі літератури 2005 р. У 2008 р. вийшла друга новелістична збірка письменниці "Коні й простори фіалок" ("الخيل وفضاءات البنفسج"), у якій, як і в попередній збірці, художній стиль письменниці базується на використанні символів.

В одному з інтерв'ю **Даляль Халіфа** зазначила: *"Віддаю перевагу створенню літератури для роздумів <...>, спонуканню читача до роздумів над моїми думками, а не почуттями й переживаннями"* [22, с.51]. Втілення цього кредо Даляль Халіфи можемо чітко спостерігати в романі "Легенда про людину й озеро", який в жодному разі не можна віднести до розважальної літератури, оскільки читач має бути сконцентрованим і уважним до деталей і символів, які використовує письменниця.

Окрім своєї роботи, вона очолювала відділ зовнішнього нагляду в Департаменті публікацій Катару та є членом органу журналу «Популярні традиції», що видається Центром народної спадщини для країн Ради співробітництва країн Перської затоки. Даляль Халіфа внесла вагомий внесок до літературної арени в Катарі зокрема й у Перській затоці загалом. Вона звернула увагу на свою літературну лінію, яку їй вдалося сформуванати у межах своєї власної філософії між екзистенціалізмом, абсурдизмом та класицизмом.

1.3.1 Карикатура в літературі.

Як вважав **Москін Д.Н.** у своїй "Короткій енциклопедії карикатури" [12, с. 6-7] *"Карикатура - це твір або окремий художній образ, в якому в гумористичній або сатиричній формі перебільшуються характерні особливості, частіше негативні, а іноді і позитивні як у окремої людини, так і у суспільства або явища з метою їхнього осміяння або звеличення."*

Б. Віппер серед засобів карикатури підкреслює три основні: [3]

1.Одностороннє перебільшення чи підкреслення потворності, неподобства, нищості тощо.

2. Однак, зображення відхилення від норми, порушення природності допустиме, але до відомого кордону.

3. Карикатура, навіть якщо вона не зображує людину, повинна мати якусь спорідненість, схожість із людиною.

Карикатурист показує нам нас самих і навколишній світ з несподіваної, дотепної точки зору. Причому ступінь її дотепності відображає рівень духовної культури будь-якого народу, суспільства і епохи.

У той же час карикатура може бути складною закодованою системою, езоповою мовою в залежності від часу, коли вона була створена. Карикатура може бути зла і добра, вона може викривати сатирою і гріти гумором.

Жанр карикатури тісно пов'язаний із поняттями гіперболи й пародії. Гіпербола (грецьк. *hyperbole* – перебільшення) – «різновид тропи, що полягає в надмірному перебільшенні характерних властивостей чи ознак певного предмета, явища або дії задля особливого увиразнення художнього зображення чи виявлення емоційно-естетичного ставлення до нього» [10, с.161]. У карикатурі цей образний прийом використовується для перебільшення певного явища у формах бурлеску (невідповідність між змістом і формою), гротеску (неприродність, химерність зображуваного), капричю (фантазійність, примхливість зображення), шаржу (різновид карикатури, в якій зберігається подібність з об'єктом зображення, сатиричні тенденції поступаються перед м'яким, доброзичливим гумором) [13].

Сутність літературної карикатури полягає в перебільшено перебільшеному підкресленні тих чи інших інтимних сторін характеру або душевних особливостей, зазвичай таких, які належать до найбільш уразливих.

Як писала сама Даляль Халіфа про свій твір :

وقد وصفت هذا العمل بأنه "كاريكاتير" لاشتراكه مع الصورة الكاريكاتورية في التحرر من الواقع وحدوده, وليس ذلك تحديثاً بقدر ما هو عودة مؤقتة إلى شكل من أشكال الأدب القديمة التي كانت توظف الخيال بشكل أكبر, وتستعين بالخوارق في التعبير عن الفكرة الأدبية

Я описую цю роботу як «карикатуру» через те, що у ній подається карикатурне зображення, звільняючись від реальності та її обмежень, і це не

стільки оновлення, скільки тимчасове повернення до старої форми літератури, яка раніше більше використовувала уяву та паранормальні явища у вираженні літературної ідеї. [39, с.5]. (Тут і далі переклад наш)

Висновки до першого розділу.

Отже, аналізуючи розглянуті праці, можемо зробити висновок, що література країн Перської затоки почала розвиватися відносно недавно. Датою відліку її розвитку можна вважати першу половину ХХ ст., коли Бахрейн, Об'єднані Арабські Емірати, Кувейт, Катар, Оман жваво намагалися створити нову культуру. Починаючи з 70-х рр., після проголошення ними незалежності вони зробили великий крок до модернізації. І результатом швидкого індустріального розвитку, процесу модернізації і запровадження сучасної освіти стало те, що сучасна література набула нових форм. Вона була реакцією на несподіваний стрибок технічного прогресу в цих країнах.

Точкою відліку розвитку жіночої літератури у країнах Перської затоки є 1950–1960 рр., що було результатом отримання жінками доступу до освіти. Спільною рисою сучасної жіночої творчості Перської затоки є схильність до модернізму. Проведене нами дослідження дозволило виокремити, що однією з найпоширеніших тем романістики арабських країн Перської затоки є критика традицій, які обмежують права жінки. Літературна творчість стала для них своєрідною терапією від психологічного пригнічення, якого вони зазнають у консервативному суспільстві.

Тому з вищевказаного можемо зробити висновок, що головним чинником розвитку катарської літератури є політична стабілізація, поширення освіти, яка стала більш доступною для жінок, розвиток урбанізації і розширення середнього класу. Письменниці все частіше відходять від традиційних літературних канонів, за які так трималися попередні покоління. Ключовими темами жіночої літератури стали індивідуалізм та заклики до відстоювання особистості.

Варто зазначити, що Даляль Халіфа вважається родоначальницею катарського роману, і саме тому її діяльність внесла вагомий вклад у розвиток та

дослідження літературної арени Катару. Як зазначила сама авторка, її твір є карикатурним, а отже першим в своєму роді, що дозволяє розширити та поглибити спектр аналізу і вивчення цього нового для арабської романістики жанру.

Щоб краще зрозуміти ідейно-стилістичне забарвлення роману «Казка про людину та озеро», ми розглянули визначення «карикатури» та її типи, ознайомились з її характерними поняттями. Примітним ми вважаємо і те, що лише проаналізувавши окремо композиційні та тематичні особливості, з усіма засобами їх вираження, ми зможемо дати визначення та охарактеризувати «карикатурний роман» саме як новий жанр в арабській літературі.

РОЗДІЛ 2. ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНІ ТА ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ КАРИКАТУРНОГО РОМАНУ ДАЛЯЛЬ ХАЛІФІ "КАЗКА ПРО ЛЮДИНУ І ОЗЕРО»

2.1 Літературні ідеї роману – притчі Даляль Халіфі.

Першу свою роботу - роман «Казка про людину та озеро», Даляль Халіфа вважала карикатурою більше, ніж зображенням реальності.

Ця карикатурна форма роману не стільки оновлення, скільки тимчасове повернення до форми стародавньої літератури, яка використовувала більше уяви та використовувала метафори для вираження літературної ідеї; оскільки частина цієї роботи набуває дещо міфічної форми.

На думку **Фатіми Мохаммед Аль-Хедіді** فاطمة محمد الهديدي *“Цей карикатурний роман дає інтерпретацію конкретного явища; наприклад, озера, у якому глядач бачить на поверхні води самого себе у вигляді тварини; його якості інтерпретуються як людина, як показано у водах озера; як і деякі легенди, що ґрунтуються на спадщині. Робота Далаль вказує на ситуації шокуючої реальності, але вона відкидає свій зв'язок з конкретною реальністю або з конкретною країною чи часом.”*

تطرح دلال العديد من الأسئلة المفعمة بالفلسفة حول الإنسان وكيونته، وهنا تلعب الكاتبة بحالات البحث عن الذات والآخر من خلال الحوارات؛ التي تصل بها إلى أن «الأشياء التي تدخل حيز الوجود لا تتحول إلى العدم [40]تماما؛ بل توجد بيننا ليس في صورتها التي نعرفها؛

“Даляль порушує багато філософських питань про людину та її буття, і тут письменниця обіграє випадки пошуку себе та іншого через діалоги, звідки ви отримуєте, що «речі, які виникають, не перетворюються повністю на неіснування; Навпаки, вони існують серед нас не в тому образі, який ми знаємо”

Щодо її художніх творів, у яких вона також покладалася на експеримент, вони мають рівень зрілої оповіді, піклування про назву та фокус та увагу до початку та кінця, використання конотацій, множинність голосів та відточування персонажів відповідно до вимог кращих художніх творів;

Даляль Халіфа зображає соціальну, економічну та політичну реальність через художню розповідь, перш за все - вона бере людину як центр своєї уваги.

Катарська письменниця та критик **Нура Аль Са'ад** каже, що структурно-стилістична вираженість Даляль Халіфи зробила вагомий і серйозний внесок у катарський роман, якому судилося сформуватися у чудові та художньо цілісні оповідні тексти. [38]

2.2 Характеристика композиційної побудови як стилістичної особливості карикатурного роману.

Композиційна особливість побудови роману “Казка про людину та озеро” полягає в нестрімкому, але водночас радикальному розвитку подій. Історія розпочинається з видіння юнака на ім'я Мухтара свого відображення в образі лева на поверхні магічного озера.

"لقد كان مبهورا بصورته التي انعكست على مياه البحيرة الصافية. لقد كانت صورة أسد: أسد بكل سماته, أسد بكل عظمته, أسد ينظر إلى الأعلى بشموخ وفخر. لم يصدق عينيه. صرفهما عن صورة الأسد, عن البحيرة كلها, ثم نظر ثانية فإذا به يرى الأسد ثانية, فابتسم ابتسامة كبيرة أفرغ فيها كل ابتهاجه ثم انطلق مبتعدا عن البحيرة. ولكنه عاد ثانية وأخذ يتأمل صورة الأسد التي أسرته بجمالها حتى نخاع النخاع." [цит. за 39, с.21]

“Він був засліплений своїм образом, який відбивався в чистих водах озера. Це було зображення лева: лев у всіх його рисах, лев у всій своїй величі, лев, що гордо дивиться вгору. Він не міг повірити своїм очам. Він відвернув очі від зображення лева, від усього озера, потім знову подивився, і він знову побачив лева, тож він усміхнувся широкою усмішкою, позбувся всієї своєї радості, а потім пішов геть від озера. Але він повернувся і знову споглядав образ лева, який полонив його своєю красою до глибини душі.”

Відтоді Мухтар приймає рішення вчинити переворот влади зі своїми друзями та зайняти місце короля, оскільки лев в його розумінні був владикою над усіма тваринами та уособлював могутність.

وفي موعد اجتماعهم اليومي، كان أول موضوعات حديثهم أسدية مختار. سأل هيثم وهو يرى سعادة مختار " التي تشع بها عيناه: "ولكن ما ميزة الأسود؟" فرد عليه مختار متسانلا باستهجان: "ما ميزة الأسود؟ ألا تعلم ما هي ميزة الأسود؟ ألا تعلم أن الأسد أقوى الحيوانات وأنه سيدها جميعا؟"

“Під час їхньої щоденної зустрічі першою темою розмови була історія Мухтара. Побачивши щастя Мухтара, яке сяло в його очах, Гейсам запитав: «Але яка перевага левів?» Мухтар відповів йому, запитуючи з несхваленням: «У чому перевага левів? Хіба ти не знаєш, у чому перевага левів? Хіба ти не знаєш, що лев найсильніший з усіх тварин і що він володар над ними всіма?»

Саме ось така, на перший погляд, казкова та надмірна гіперболізація ситуації підкреслює карикатурний характер твору з метою висміювання негативних якостей головного героя та його легковажності прийняття рішень.

Далі розвиток подій описує захоплення трону Мухтаром та смерть одного з його друзів під час атаки, що Даляль Халіфа передала ось такими словами:

ولكن دريدا نظر إليه وقال له بضعف: "لا تهتم يا مختار, لا بأس في أن نموت ما دام أحدنا سيصبح ملكا..." [цит. за 39, с.21]

“... Але Дрід глянув на нього і сказав: «Не хвилюйся, Мухтаре, це нормально померти, якщо один із нас стане королем». Він сказав це слово, і Мухтар слухав його зі сльозами на очах, потім трохи перевів подих, перш ніж зупинити його назавжди.»

Аналізуючи останні слова Дріда, авторка висвітлює так звану “іронію долі”, що прирівнює ціну людського життя до задоволення чужих амбіцій. Тим самим роман несе повчальну місію, підтверджуючи свою ж назву “Казка про людину та озеро”.

Образ найкращого друга Мухтара в романі, Аміра, приводить читачеві також приклад іронії, яку ми вже можемо виокремити як стильову особливість карикатурного роману. За дослідженням *Романа Струця* [20, с.41] “... варто кинути оком на “трагічну” іронію. Найчастіше зустрічаємо її у драмі. Мабуть, найважливішою різницею між літературною та драматичною або трагічною іронією є та, що перша є передусім витвором поетичної уяви, тоді як остання

має безпосереднє відношення до дійсних недоречностей, що панують у житті і суспільному світогляді. Часто вживається прикметник “структуральна” (іронія), тому що вона тут не засіб, а суть структури дійства. Часто в тому ж самому контексті кажуть про “іронію долі”. “Іронія долі” є частиною щоденного дискурсу.”

Однак, проаналізувавши твір та саме сюжетну лінії долі Аміра, неможливо однозначно сказати чи це випадок літературної іронії, чи все ж трагічної. Його позиція від початку ідеї Мухтара про захоплення влади була негативною та він тримався осторонь від задуму друзів.

تنهد عمرو بقلق وقال: "لا تحدها ولكن إنس صورة الأسد، تذكر أنه حيوان كباقي الحيوانات من دون صفات العظمة التي تسبغها عليه أو هام البشر..."

“Амір стурбовано зітхнув і сказав: «Не давайте йому надто великого значення, забудьте про образ лева. Пам’ятайте, що це тварина, як і інші тварини, без атрибутів величі, наданих йому людськими помилками...» [цит. за 39, с.23]

Амір не підтримав ідею усунення короля, за що його найкращий друг Мухтар ув’язнив довічно юнака. Усе своє життя чоловік провів за ґратами, і за іронією долі не погоджувався співпрацювати з несправедливим режимом Мухтара навіть за ціну свободи. У цьому протиставленні людини - бажанням опинитись на волі та спротив чинити не по совісті - ми спостерігаємо саму суть трагічної іронії. Амір до останнього опирається несправедливості світу і тим зберігає свою людську гідність. Читач ж у свою чергу стає свідком не лише цієї боротьби і поразки (довічне ув’язнення героя), а й перемоги людського духу та гідності, що проявляється в кількості візитів Мухтара до друга у в’язницю, щоб попросити поради та з проханням допомоги в правлінні.

2.3 Образ арабської жінки та її становище в катарському суспільстві

Однією з перших тем новелістики арабських країн Перської затоки була тема пригніченого становища жінки та нерівність у стосунках між чоловіками та жінками в традиційному патріархальному суспільстві. [21, с.144]

Даляль Халіфа у своєму романі також висвітлює це питання. Письменниця описує образ Сальми - дружини головного героя Мухтара. Вона віддано кохає свого чоловіка та завжди поруч, незважаючи на всі його вчинки. Проте, після скоєного ним вбивства, Сальма прийшла до свого батька щоб поговорити, на що отримала пораду терпіти та підкорятись своєму чоловіку.

"- لن أستطيع أن أراه اليوم يا أبي.

- احتملي رؤيته فأنت زوجته، وبعد أشهر قليلة ستكونين أم ابنه.

- وهذا ما يخيفني، كيف يصبح طفلي ابن قاتل.

- كفي عن ترديد هذه الكلمة يا سلمى.

- ولكنه استطاع أن يقتل ظلما ومعنى ذلك أنه سيفعل ذلك مرارا في المستقبل."

“- Я не зможу пробачити його, тату.

- Терпи його, бо ти його дружина, а через кілька місяців станеш матір'ю його сина.

- І ось що мене лякає, що моя дитина буде сином убивці.

- Перестань повторювати це слово, Сальма.

- Але він умів несправедливо вбити, а це означає, що він буде робити це неодноразово й в майбутньому.” [цит. за 39, с.73]

У романі також постає проблематика одруження жінок не за власним бажанням, а за рішенням батьків, що також вказує на пригнічення їх прав. Одним із таких прикладів стала доля Гінд, яка дає пораду своїй подружці Сальмі одружуватись за коханням, якщо їй випав такий шанс.

"- ولكنك أضعت فرصة الزواج بمن تحبين."

“— Але ти пропустила можливість вийти заміж за того, кого любиш.” [цит. за 39, с.56]

Тобто цим реченням Даляль Халіфа хотіла зобразити рідкість одружень за коханням в катарському суспільстві, і що при укладенні шлюбів думка дівчат не враховувалась.

Авторка також підіймає тему неосвіченості жінок та негативного впливу усталених упереджень щодо місця жінки в домі та її роду занять - на прикладі

образу Хінд, якій батько забороняє викладати для дітей та змушує працювати у своєму парфумерному магазині, не враховуючи думку дівчини.

، حتى جاء يوم في الأسبوع الماضي سمعت فيه والدتها ترقو والدها أن يستأجر محاسبا أو خادما ..."
يساعده في عمله ويترك هند تعيش كباقي الفتيات اللواتي يهتمن بزيتهن وملابسهن. شعرت بصدمة عندما سمعت
ذلك لأنها عرفت أنها لم تكن لوالدها إلا خادما، بل عبدا لا يستحق أجرا غير إيوائه وإطعامه
[цит. за 39,
с.59]

“ ..., одного дня минулого тижня вона (Гінд) чула, як її мати благала її батька найняти бухгалтера або слугу, щоб допомогти йому в його роботі, і дозволити Гінд жити, як інші дівчата, які дбають про свої прикраси та одяг. Вона була шокована, коли почула це, бо знала, що для свого батька вона ні що інше, як служниця, скоріше рабиня, яка не заслуговує на іншу платню, окрім того, щоб прихистити та нагодувати її.”

Це свідчить про усталене пригнічене положення жінки в катарському суспільстві та підпорядкування традиції гендерного нерівноправ'я й наслідки абсолютної влади чоловіка над дружиною й дітьми, залежність від шлюбу.

Освіта не розглядається як пріоритет для дівчат, чиє справжнє місце – у домі, а єдина функція – одруження і материнство [28, с. 29]

2.4 Проблематика економічного становища Катару кінця ХХ ст.

У своєму дослідженні Катару кінця ХХ- початку ХХІ століть **А.С. Дербеньов** вказав [4, с. 39-41]: *«1980-і роки минулого століття ознаменувалися глибокими змінами на світовому нафтовому ринку, які призвели до падіння цін на нафту, а отже, і доходів від нафти, які отримують всі країни-виробники. Ціни на нафту з 1981 р. почали неухильно падати, оскільки зниження попиту та надвиробництво створили перенасичення на ринку. Їхній обвал прискорився 1986 р., коли ціни досягли позначки нижче 10 дол. за барель. Як країна-виробник, державні доходи якої значною мірою залежали від експорту*

нафти, Катар отримав серйозний удар внаслідок падіння цін»... і далі « ...в середині 1980-х років емір шейх Халіфа бін Хамад Аль Тані був змушений здійснити безпрецедентні заходи жорсткої економії, які включали скорочення плати за електрику, воду та медико-санітарну допомогу. ”

Роман “Казка про людину та озеро” чітко прослідковує та описує таку тогочасну кризу в катарському суспільстві, не вказуючи на точне місце та політичних осіб. Однак, читач відкрито дізнається про важке становище громадян, їхні труднощі та життєві незгоди, пов'язані із реформами.

"في وقت الظهيرة من ذلك اليوم تناول المستشار غداءه ثم اضطجع على سريريه وقال لزوجته: "لقد علمت اليوم من مصادر عليا في البلاد أن الملك سيفرض ضريبة على الخبز بدءا من السنة الجديدة." فقالت سعدى بدهشة: - ضريبة على الخبز!" [цит. за 39, с.46]

“Того дня опівдні радник пообідав, а потім ліг на ліжку і сказав своїй дружині: «Сьогодні я дізнався з найвищих джерел у країні, що з нового року король запровадить податок на хліб.

Сааді здивовано сказала: Податок на хліб!”

Отож, як ми можемо проаналізувати наведений уривок з роману, ситуація в країні (Катар) була вкрай важкою у фінансовому питанні, що король (емір) був змушений вводити податок навіть на хліб. Даляль Халіфа висвітлює цю проблему тогочасного населення Катару, застосовуючи **гіперболізацію**, задля особливого вираження критичності становища та некомпетентності прийдешнього короля. У цьому прикладі гіпербола уточнює емоційно- негативне ставлення автора до головного героя та його режиму влади, щоб тим самим виразити її підтримку до народу, що страждав.

- بقي نوع واحد من الضرائب لا ضرر من تجربته يا سيدي الملك”

المعظم. - ما هو؟

- ضريبة الرأس يا سيدي الملك المعظم!

فقال الملك رافعا حاجبيه في دهشة: "ضريبة الرأس؟! " فأجاب بهدوء: "نعم يا سيدي الملك المعظم،

ضريبة الرأس؛ نفرض على كل إنسان راشد قدرا من

المال يدفعه سنويا عن نفسه وعن باقي أفراد أسرته من الراشدين... أظن أن ذلك سينعش الخزينة كثيرا،
فعددنا كبير في هذا البلد." [цит. за 39, с.192]

" Залишився лише один вид податку, і спробувати його не зашкодить,
королю.

- Що це?

-Подушний податок, мій пане, великий королю!

-Король сказав, здивовано звівши брови: «Подушний податок?!»

-І він спокійно відповів: «Так, мій пане, високочесний королю, подушний податок; ми накладаємо на кожного дорослого чоловіка міру грошей, які він щорічно платить за себе та решту дорослих членів своєї родини... Я думаю, що це дуже освіжить скарбницю, бо нас в цій країні багато.»

2.5 Тематика зловживання владою та протесту авторитарному режиму

Тема зловживанням владою та засудження авторитарного режиму є точкою ідейного зосередження роману “Казка про людину та озеро”, де описується історія юнака, Мухтара, який через побачене відображення себе в озері в образі лева здійснив заколот та скинув короля з влади, зайнявши його місце.

" كان مختار قد بدأ بناء قصر له ولأسرته بعد شهر من تسلمه مقاليد الحكم من الأموال التي كانت مخصصة لبناء عدة مستشفيات في مناطق متعددة من البلاد بعد أن اختار مساحة هائلة في أجمل مناطق المدينة وأمنعها. واستحضر أمهر البناة في بلاده والبلاد المجاورة لأنه أراد أن يكون أكبر وأجمل وأفخم من قصر الملك السابق، ومن قصور باقي الملوك في البلاد المجاورة" [цит. за 39, с.59]

“Через місяць після приходу до влади Мухтар почав будувати палац для себе та своєї родини на гроші, які були виділені на будівництво кількох лікарень у різних регіонах країни, він вибрав величезну територію в найкрасивіших і безпечних районах міста. Він скликав найвправніших будівельників своєї країни та сусідніх країн, бо хотів, щоб його палац був більшим, красивішим і

розкішнішим за палац попереднього короля, і за палаци решти королів у сусідніх країнах.”

Даляль Халіфа також використовує порівняння друзів Мухтара з групами мешканців країни, тим самим застосовуючи художню сатиру, як засіб негативної забарвленості видимого і прихованого в цьому порівнянні. [цит. за 39, с.174]

" لقد ساء حال البلد لأن من فيه انقسموا إلى خمسة أصناف, صنف مختار الذي يعشق السلطة ويطمع فيها فيغتصبها اغتصابا وهو ليس أهلا لها لدى أدنى إشارة ولو كانت وهما, ثم تجعله محاولة الحفاظ عليها يتخبط في الحكم؛ وصنف آدم الذي يرى مصلحته فوق كل شيء ولا يتوانى عن وضع يده في يد الشيطان إن ظن أن فيها مصلحته؛ وصنف دريد الذي يعيش ويموت وهو لا يعلم أبعاد ما يفعل ولا ما يتوجب عليه أن يفعل, بل يترك نفسه كالقشة التي تسقط على سطح ماء فتكون تحت رحمة التيار يأخذها حيث يشاء لأنها لا تعلم كيف تقيم الأمور وتتقي منها ما تشاء؛ وصنف هيثم الذي يعلم المزالق ولكنه يسير فيها لأنه يشعر بسيوف تطارده, ولا يستطيع التوقف ليتحقق من وجود هذه السيوف, لأنه أجبن من أن ينظر خلفه, وعيناه أجبن من أن تلتقيا بتلك الأشباح لتحاربها وتبدهاها ليتسنى له أن يتخذ طريقا أخرى لا مزالق فيها؛ أما صنفه هو فهو الصنف الخامس الذي يرى المزالق ويرتفع عن السير فيها, ويرفض ذلك وإن طاردهته سيوف حقيقية, ولكنه يدفع ثمنا غاليا في سبيل ذلك, إن لم يكن حياته فحريته... صنف يرفض أن يقتاد إلى المزالق ولكنه لا يفقد شيئا نظير ذلك؟ تنهد عمرو وهو يفكر في هذا الصنف الذي لم يره. ولكنه رأى في النهاية أن هذا الصنف لن يوجد أبدا ما دامت السلطة في يد شخص من الصنف الأول, إذن فالحل هو إصلاح الصنف الأول لينعم الصنف الخامس بالحرية, ولكن هل من سبيل إلى إصلاح مختار؟"

“Стан країни погіршився, тому що ті, хто в ній був поділилися на п'ять груп.

Група Мухтара - це той, хто любить владу і жадає її, тому він узурпує її шляхом насильства, і він не вартий її за найменшої ознаки, навіть якщо це ілюзія, тоді спроба зберегти її змушує його плутатися в судженнях;

І група Адама, який бачить свої інтереси понад усе і не вагаючись вкладає свою руку в руку сатани, якщо вважає, що це в його інтересах;

І група Дріда, який живе і помирає, поки він не знає сенсу того, що він робить або що він повинен робити, а радше залишає себе, як соломинка, що падає на поверхню води, тому він відданий на милість течії що веде його, куди хоче, тому що не вміє оцінювати речі і вибирати з них те, що вони хочуть;

І Гайсем був класифікований як той, хто знає підводні камені, але він проходить крізь них, тому що відчуває, що за ним женуться мечі, і він не може зупинитися, щоб перевірити існування цих мечів, тому що він занадто боягузливий, щоб дивитися назад, і його очі занадто бояться зустріти цих привидів, боротися з ними та розв'язати їх, щоб він міг піти іншим шляхом без пасток. Що стосується його групи, то він п'ята група, який бачить пастки і потрапляє в них, і відмовляється від цього, навіть якщо його гнатимуть мечі.

Правда, але за це він дорого платить якщо не життям, то свободою...

Група, яка відмовляється бути введеною у пастки, але не втрачає нічого натомість? Амір зітхнув, думаючи про цей тип, який він не бачив. Але зрештою він побачив, що ця група ніколи не існуватиме, доки влада буде в руках людини першого класу, тому рішення полягає в тому, щоб реформувати перший клас, щоб користуватися п'ятим класом.

Свобода існує, але чи є спосіб реформувати Мухтара?"

Як ми можемо зробити висновок, [25] на відміну від прямого викриття, використання в карикатурному романі сатири несе в собі певну двосюжетність: комічний розвиток подій на першому плані зумовлюється якимись драматичними або трагічними колізіями в «підтексті», у сфері того, що мається на увазі. Також примітно й те, що Даляль Халіфа засуджує авторитарний режим влади та її узурпацію, в образі Мухтара, що є характерною особливістю для карикатури.

2.6 Звернення до образу моря як зображення ностальгії за минулою епохою.

Як визначає Субота І.О., однією з поширених тем новели в країнах Перської затоки в період швидких перетворень у суспільстві та стрімкого економічного розвитку стала ностальгія за минулими часами – за простим життям в період до видобутку нафти, коли все було знайоме і зрозуміле, за теплими дружніми відносинами між людьми. [21, с.164]

Як дослідила **Лолва Аль Абдулла** [31, с.164] “Через *непередбачуваність* цієї стихії зв’язок із морем вибудовувався через періоди симбіозу, а також боротьби та протистояння. Тоді з’явилося відчуття ностальгії! Раптове відкриття нафти забезпечило регіон величезними багатствами, що фактично спонукало людей відвернутися від моря. Тому розробка моря більше не є єдиним способом забезпечити існування. Оскільки суспільства Перської затоки готуються вступити в еру сучасності та багатства, море втрачає свою економічну привабливість. Залишається лише відчуття ностальгії, втілене величезною культурною спадщиною, що складається з пісень, легенд, віршів і нещодавно романів.”

II пол. XX століття була вирішальною для країн Перської затоки. Суспільно-політичні зміни, які у європейських країнах відбувалися протягом століть, у цих країнах сталися за десятиріччя. Дійсність змінювалася дуже швидко. Вчорашні рибалки й нирці за перлами були змушені шукати своє місце у новій реальності, не відчуваючи приналежності до історичної епохи, в якій вони опинилися. З такою ж швидкістю як змінювався архітектурний ландшафт міст країн Перської затоки, змінювалося суспільство: суспільний лад, спосіб життя, звичаї. [15]. У той же час, представники «нафтового покоління», які вирости вже в новій реальності, втратили зв’язок із минулим та його цінностями, маючи інший світогляд. Звідси значна увага письменників до минулого життя своїх країн. Звертаючись до зображення минулого, вони намагалися зберегти свою культурну пам’ять та ідентичність у глобалізованому світі. У своїх творах арабські письменники часто вводять образ моря, коли описують минулі часи. В донафтовий період зв’язок людей з морем був дуже міцним. [21, с.157]

Даляль Халіфа ввела тематику повернення до моря у своєму творі як спосіб врятуватись від кризи в суспільстві. Після запровадження всіх можливих податків катарське суспільство переживало важкі часи та матеріальне становище було надскладним. Дві жінки похилого віку вирішили, що втопитись в морі буде найкращим рішенням, щоб уникнути голодної смерті, та тим самим виразити

протест владі нового короля Мухтара. Море символізувало повернення до попереднього - кращого життя

"كان وهج الشمس يزداد لمعانا فوق رمال الشاطئء باقتراب الظهر، وكانت المرأتان قد بدأتا الكلام بأصوات تلهث من الجهد عن أنفسهما وعن سبب ذهابهما إلى البحر. ازدادت المرأة قريبا من هاجر وقالت همسا: "لقد قررت إنهاء حياتي احتجاجا على ضريبة الرأس، واتخذت طريقي إلى البحر من أجل ذلك." فابتسمت هاجر ابتسامة مشرقة وقالت: "وأنا متجهة إلى البحر من أجل هذا الغرض." ففرحت المرأة بسماع ذلك وأخذت تثرثر مع هاجر عن محاسن الصدفة." [цит. за 39, с.195]

“Ближче до полудня сонячні промені ставали все яскравішими на піску пляжу, і дві жінки задихаючись почали говорити про себе та про причину їхньої подорожі до моря. Жінка наблизилася до Хаджар і пошепки сказала: «Я вирішила покінчити з життям на знак протесту проти подушного податку, і для цього я пішла до моря». Хаджар блискуче посміхнулась і сказала: я їду до моря з цією метою». Тож жінка була рада це почути й почала балакати про переваги випадковостей”

Висновки до другого розділу.

Дослідивши та проаналізувавши історію розвитку держави Катар в ХХ ст., ми можемо зробити висновок що роман Даляль Халіфи описує саме катарське суспільство та висвітлює тогочасні громадські проблеми, засуджуючи авторитарну владу.

З огляду на те, що з отриманням доступу до освіти жінки почали відігравати значну роль у літературному процесі країн Перської затоки, пригнічене становище жінки стало однією з найбільш поширених проблем. У таких країнах, як ОАЕ та Катар, кількість письменниць-новелісток значно перевищує кількість чоловіків-письменників. Ця тема для письменниць цього регіону є особливо близькою й залишається актуальною донині. Вони перетворили творчість у знаряддя боротьби із застарілими традиціями, що обмежують їхні права, оскільки, попри модернізацію, суспільство країн Перської затоки залишається досить консервативним.

З дослідження ідейно-стилістичних течій “Казки про людину та озеро” можна відмітити певні особливості карикатурного роману: використання гіперболи задля підкреслення емоційно-негативного ставлення автора, наявність трагічної іронії як засобу повчання читача, сатирична забарвленість, що висвітлює потаємне та приховане в контексті гумору й структурної іронії.

Проаналізувавши роман, ми дійшли до висновку також і про головні ідеї, що їх передала Даляль Халіфа:

1. пригнічення становища жінки в арабському суспільстві;
2. засудження авторитарного режиму влади;
3. вірність власним принципам та переконанням;
4. Проблематика соціально-економічного становища суспільства.

Також характерним для катарського літературного процесу стало звернення до образу моря як зображення ностальгії за минулою епохою, в якій море було основним джерелом зайнятості та заробітку. Глибокі зміни кінця XIX ст. в суспільно-економічному становищі Катару лежать в основі тематичного забарвлення роману Даляль Халіфи, в карикатурному зображенні країни Седіма.

РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯННЯ ОРИГІНАЛУ ТА ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ ФРАНЦУЗЬКОЮ МОВОЮ. АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ТА РІШЕНЬ, ЗАСТОСОВАНИХ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ.

3.1 Визначення “перекладацької трансформації” та її види

У загальному розумінні та за визначенням, поданим у «Словнику української мови» трансформація це – «зміна, перетворення виду, форми, істотних властивостей» [19,с.233] Більш конкретний термін «перекладацька трансформація» зустрічається у працях багатьох науковців, наприклад, **Карабана В., Рецкера Я.**, хоча єдиного визначення даного явища досі не існує і в теорії існувати не може, адже кожен із лінгвістів виділяє основні для себе аспекти трансформації та має власне бачення. Так наприклад, **Яков Рецкер**, класик науки про переклад та перекладознавство, називає трансформацію *«прийомом логічного мислення, за допомогою якого ми розкриваємо значення слова іноземної мови у контексті та знаходимо його відповідність у мові перекладу, що не збігається із словниковим»* [17, с. 216]. Автор цього визначення робить акцент на тому, що вихідний словниковий варіант, хоч і має бути фундаментом для перекладу, але його не потрібно сприймати буквально. Кінцевий варіант, за розумінням Я. Рецкера, може і зовсім різнитись від словникового, але сенс слова, вжитого у певному контексті, не повинен збагачуватись іншими смисловими фарбами. Відхилення від словника можливі, та вони мають відповідати основним вимогам адекватного перекладу. Успішно застосована у тексті перекладацька трансформація є продуктом логічного та критичного мислення.

Важливо зазначити, що переклад не є абсолютним відтворенням оригіналу іншою мовою, тому що результат навряд чи сподобається перекладачеві, не кажучи вже про його аудиторію. У цьому випадку завдання перекладача полягає в тому, щоб зробити текст максимально наближеним за смисловим

навантаженням до оригіналу, щоб реципієнт отримав інформацію з тим задумом, який спочатку поставив автор.

Трансформації при недостатній кваліфікації чи невеликому досвіді перекладача легко можуть бути або недостатніми, або надмірними, або взагалі застосовані там, де можна було б зовсім обійтися без них. Про те, що таке явище справді має місце у перекладі, свідчать два популярних перекладацьких поняття: «буквалізм» як результат того, що перекладач не скористався можливістю застосування трансформації і переклав занадто близько до тексту оригіналу; і «вільність» як продукт надмірності перекладацьких трансформацій, коли перекладач без шкоди для якості перекладу міг би перекласти ближче до похідного тексту.

Вважається, що «адекватний ступінь трансформації знаходиться посередині між перекладацьким буквалізмом та вільністю. Це той ступінь, що відрізняє якісний переклад. На практиці, як правило, він забезпечується професійним чуттям перекладача» [2Залексеева].

Одна із найбільш популярних класифікацій, на яку спирається більшість сучасних вчених, була представлена **Комісаровим В. Н.** і вона охоплює:

- лексичні трансформації;
- граматичні трансформації;
- комплексні лексико-граматичні трансформації [7].

Серед **граматичних** трансформацій виділяють такі види: перестановку, формальну заміну, додавання, опущення, які на практиці у чистому вигляді трапляються нечасто, зазвичай вони поєднуються між собою.

Лексичні трансформації виникають тоді, коли підбір повноцінного еквіваленту є неможливим або ж викривляє, вульгаризує початковий зміст і є відмінним від вихідних одиниць через асиметричність з мовою.

Лексичними особливостями перекладу художнього також є вибір адекватного словникового відповідника або варіанту перекладу лексем та лексичних конструкцій. Окрім того, перекладач працює над відбором доцільних

перекладацьких прийомів та засобів, визначає межі припустимості застосування перекладацьких лінгвістичних трансформацій.

Дослідниця **Л. В. Фоміна** вважає, що труднощами перекладу лексичного складу художнього тексту є відтворення культурних та національно-специфічних назв, а також власних назв, авторських okazionalizmів та неологізмів. У текстах художніх творів можуть використовуватися також стилістично-марковані лексеми, фразеологізми та інші усталені вирази, синоніми тощо [26].

3.2 Проблеми перекладу роману французькою мовою та шляхи їх подолання.

Таким чином, визначивши основне завдання та поняття “перекладацьких трансформацій”, розглянемо та порівняємо декілька прикладів їх використання при перекладі французькою мовою Джалель Гарбі (**Jalel El Gharbi**) карикатурного роману Даляль Халіфі “Казка про людину та озеро”.

Насамперед варто розглянути саму назву роману, що в оригіналі “أسطورة الإنسان والبحيرة”, а французькою перекладено як “La Fable du lac”. [29] За словником **Баранова Х.К.** [2] слово “أسطورة” має такі значення :

- 1) переказ, оповідь, легенда, міф;
- 2) казка; байка, розповідь, історія.

Як бачимо, слова близькі за значенням, але мають особливі відтінки, однак зміст та контекст роману вимагає, на наш погляд, саме той варіант перекладу, який подано безпосередньо французькою мовою, що дослівно ми перекладемо «Легенда про озеро».

Звідси ми можемо зробити висновок, що під часу перекладу назви роману, виникли складнощі тлумачного характеру. Серед них можна назвати труднощі визначення значення слів, які можуть мати кілька тлумачень. Перекладач без шкоди для розуміння назви підбрала влучне значення та спростила переклад, водночас зберігши оригінальний задум.

Варто також розглянути труднощі перекладу власних імен французькою мовою з арабської. У романі-притчі «Казка про людину та озеро» через особливості арабської мови та відсутність оголосів від автора наступний імена досить важко трактувати як французькою, так і безпосередньо українською мовами.

Текст оригіналу: [цит. за 39, с.11]

"فتجاهل عمروطلب مختار وقال: - ولكننا ظننا أنك ستتزوج سلمى."

Текст перекладу: [цит. за 29, с.13]

« Amir l'ignora et répond à Mokhtar : - Mais nous pensions que tu épouserais Selma»

Примітно, що ім'я головного героя французькою перекладено з другим голосним "O", хоча за правилами граматики поданими в «Курсе граматики арабської мови» [23] його ім'я звучало б як Moukhtar з другим голосним "U".

У перекладі роману «Казка про людину та озеро» було виокремлено поєднання різних трансформацій для досягнення цілісного перекладу. Важливо зазначити, що оригінальна версія роману була написана в минулому часі. Перекладач ж застосував особливу форму минулого часу - *Pasé Simple* (простий минулий, претерит або минулий історичний), є літературним еквівалентом *passé composé* у Французькій мові, який використовується переважно в офіційному письмі (включаючи історію та літературу) та офіційному мовленні. На письмі найчастіше використовується для розповіді.) [16, с. 69] Тому в усіх нижченаведених прикладах була застосована одна спільна трансформація – **граматична** заміна часу. Проаналізуємо наступні приклади:

Оригінал : [цит. за 39, с.132]

"ومرت الأيام على الناس في السديمة وانطلقت أخبار عن سرقات متعددة، ثم أبلغ الشرطة عن حوادث قتل قليلة في مناطق مختلفة من البلا"

Переклад: [цит. за 29, с.138]

« Les jours passèrent à Sedima, et on parlait de nombreux vols. La police fut informée des quelques meurtres commis dans diverses régions. »

Отож, в цьому уривку ми зустрічаємо такі дієслова як *مرّ*, що з арабської перекладається як « йти, минати, проходити», « *انطلق* » - « виходить, звільняється, роздатись» та « *أبلغ* », що в перекладі « доводити до відома, сповіщати», які вжиті в минулому часі. Водночас перекладач трансформувала їх в *Passé Simple* як :

مرت - в перекладі *passer - passèrent*

انطلق - в перекладі *parler de* (говорити про) - *on parlait de*

أبلغ - в перекладі *faire informé* (бути проінформованим) - *fut informée*

Також особливої уваги заслуговує переклад речення “ *ومرت الأيام على الناس في السديمة وانطلقت أخبار عن سرقات متعددة* ”, що було перекладено як “*Les jours passèrent à Sedima, et on parlait de nombreux vols.*” Цей приклад є досить насиченим перетвореннями. У цьому випадку ми можемо помітити декілька трансформацій одразу :

1) ми спостерігаємо використання дієслівного звороту при перекладі “*انطلقت أخبار عن سرقات متعددة*” французькою мовою як “*on parlait de nombreux vols*”. Вираз *انطلقت أخبار عن* при дослівному перекладі означає - “з'явилися / розповсюдились новини про” - тут перекладач по-своєму інтерпритувала цю фразу та відійшла від її початкового сенсу, надавши їй зовсім іншого, хоча й дещо подібного значення - “люди говорили про” ;

2) він чітко ілюструє трансформацію опущення в першій частині реченні “*على الناس*”, що не порушує розуміння сенсу.

У процесі порівняння перекладу роману французькою мовою, варто додати, що Джалель Гарбі використала всю багатогранність вживання трансформацій, зокрема не лише **граматичних**, що були розглянуті вище, а й лексичних.

Серед **типів лексичних змін** треба визначити:

- 1) транскодування;
- 2) калькування;
- 3) описовий переклад, а також
- 4) додавання слова;
- 5) вилучення слова;
- 6) заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови та

7) перестановка слова.

Яскравим прикладом для аналізу таких перекладацьких трансформацій буде наступний уривок :

Текст оригіналу: [цит. за 39, с.134]

"وفي تلك الأيام اجتمع أصحاب الجرايات المقطوعة الذين لم يكن لديهم أقارب يمكن اللجوء إليهم بعد أن زادت وطأة الفاقة عليهم فكتبوا شكوى إلى الملك وقعوها باسم: جماعة المعدمين"

Текст перекладу: [цит. за 29, с.147]

« *Un jour, le poids de la misère se faisant sentir, ceux dont les pensions avaient été suspendues et qui n'avaient pas de soutien familial, se réunirent et redirigèrent une pétition adressée au roi, signée: le Parti des Démunis.* »

Проаналізувавши речення оригіналу і перекладу, можна сказати, що цей приклад також є дуже цікавим, з точки зору подолання лексичних труднощів. Ми спостерігаємо тут трансформацію опущення, так як слова وفي تلك الأيام не було перекладено дослівно, що дещо полегшило вихідне речення. Особливої уваги заслуговує переклад фрази أصحاب الجرايات المقطوعة الذين لم يكن لديهم أقارب يمكن اللجوء إليهم بعد أن زادت وطأة الفاقة عليهم. Перекладач вирішив також не використовувати дослівність, але водночас намагався передати точний опис; натомість він застосував трансформацію додавання de soutien familial і у кінцевому варіанті це посилило емоційну забарвленість речення. Примітною є трансформація перестановки, адже в оригінальній версії фраза بعد أن زادت وطأة الفاقة عليهم знаходиться в середині речення, коли в французькому варіанті ми спостерігаємо її на самому початку. У цьому прикладі важливо врахувати застосування логічної синонімії у виразі جماعة المعدمين, який Джалель Гарбі відповідно переклала le Parti des Démunis, хоча за словником Х.К.Баранова слово “معدم” має влучне значення “незаможний, бідний”, а французькою ж в свою чергу “pauvre, indigent”, а от прикметник “démuni” - як “знедолений”.

Варто зазначити, що кінцевий варіант речення значно легший за структурою, адже перекладач мав на меті відтворити загальний сенс і не розсіювати увагу читача на різні елементи, але тим самим підкреслити увагу на важливих емоційних моментах.

Таким чином, мета компаративного аналізу була досягнута шляхом вирішення поставлених завдань:

- систематизовано та згруповано визначення понять перекладацьких трансформацій та розглянуто їх причини, міру та ступінь;
- надано порівняльну характеристику класифікацій перекладацьких трансформацій;
- визначено основні проблеми, що виникають при перекладі художнього тексту;
- проаналізовано комплексні лексико-граматичні трансформації, що використовуються при перекладі твору художньої літератури на фактичному матеріалі з роману Даляль Халіфі «Казка про людину та озеро» арабською мовою та його перекладу французькою мовою, виконаного Джалель Гарбі.

Висновки до третього розділу

Аналіз речень із роману-притчі Даляль Халіфі «Казка про людину та озеро» та його перекладу французькою мовою дав наступні результати:

Під час компаративного аналізу, який було проведено в межах нашого дослідження, ми виявили, що трансформації є невід'ємною частиною і головним інструментом досягнення адекватного і еквівалентного перекладу. Художній переклад – дуже складний і серйозний процес, у якому використовуються різноманітні комплексні трансформації, яким і було приділено найбільшу увагу в третьому розділі даної роботи.

Слід зазначити, що в процесі перекладацької діяльності трансформації найчастіше бувають змішаного типу. Як правило, різного роду трансформації здійснюються одночасно, тобто поєднуються один з одним – перестановка супроводжується заміною, граматичне перетворення супроводжується лексичним тощо, тобто перекладацькі трансформації носять комплексний характер.

ВИСНОВКИ

Відповідно до мети нашого бакалаврського дослідження **перший розділ** був присвячений теоретичним засадам розвитку романістики в Катарі ХХ ст. Ми розглянули та проаналізували праці як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, що дозволило вирішити поставлені завдання та дійти до таких висновків:

1) Катарська література ХХ століття відображає багатогранний розвиток культури та ідентичності країни. Від початку століття катарські письменники працювали над збагаченням своєї літератури, поєднуючи традиційні елементи з сучасними тенденціями. Одним із визначних аспектів катарської літератури було звернення до власної культурної спадщини, розкриття історії та традицій країни через поезію, прозу та драматургію.

2) У другій половині ХХ століття катарська література пройшла процес модернізації та міжнаціонального впливу. Це сприяло виникненню нових жанрів та експериментуванню зі стилем. Катарські письменники описували сучасну суспільну та політичну реальність, а також висвітлювали проблеми міграції, глобалізації, традиційну культуру, історію, сучасні проблеми та соціальні питання.

3) Жанр карикатурного роману є досить недослідженим явищем, зокрема в арабській літературі. Даляль Халіфа своїм доробком зробила вагомий внесок в розвиток саме катарської літератури та висвітлила її для подальшого детального опрацювання.

Другий розділ нашої роботи був безпосередньо присвячений аналізу композиції та ідейної забарвленості роману «Казка про людину та озеро». Також ми розглянули жанрово-стилістичні особливості карикатурного роману, та дійшли до таких висновків:

4) Характерною ознакою карикатурного роману є використання таких художніх засобів як іронія, сатира, гумор і гіпербола. Вдале та лаконічне вживання цих понять дозволяє передати емоційне ставлення самого автора до героїв твору, зобразити настрій написання, висміяти негативні риси та підкреслити позитивні, привести повчальні висновки.

5) Також в романі Даляль Халіфи чітко прослідковується соціально-побутові питання та проблеми населення Катару кінця ХХ століття, хоч і не вказуючи саме на цю країну. До такого висновку ми дійшли, опрацювавши описові праці про соціально-економічне становище Катару та після зіставлення головних мотивів роману з історією регіону.

6) Трансформації є невід'ємною частиною і головним інструментом досягнення адекватного і еквівалентного перекладу. Художній переклад – дуже складний і серйозний процес, у якому використовуються різноманітні комплексні трансформації, яким і було приділено найбільшу увагу в третьому розділі даної роботи. Слід зазначити, що в процесі перекладацької діяльності трансформації найчастіше бувають змішаного типу. Як правило, різного роду трансформації здійснюються одночасно, тобто поєднуються один з одним – перестановка супроводжується заміною, граматичне перетворення супроводжується лексичним тощо, тобто перекладацькі трансформації носять комплексний характер.

7) Розглянувши та проаналізувавши приклади із художнього твору, представленого у **третьому розділі** - практичній частині роботи, можна зробити висновок, що перекладацькі трансформації не використовуються в чистому вигляді. Найчастіше вони використовуються в комплексі з декількох трансформацій, що забезпечує як еквівалентний, так і адекватний переклад художнього тексту.

На мою думку, дослідження катарської літератури та власне культури дозволяє краще зрозуміти устрій цієї країни та проблеми, переживання саме катарського суспільства, що є дуже цінним сьогодні. У сучасній ситуації в цілому світі дуже важливо знайти альтернативні ресурси енергозабезпечення, щоб максимально ізолювати країну агресора. Власне тому, я вважаю, що встановлення культурних зв'язків є необхідним кроком для побудови дипломатичних відносин.

Майбутні дослідження катарської літератури можуть бути спрямовані на подальшу розробку творчого доробку Даляль Халіфи, твори якої можуть бути

додатково вивченні у різних аспектах, зокрема в еволюційному розрізі в рамках творчості авторки та в зв'язках з іншими літературами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева И. С. // Профессиональный тренинг переводчика: Учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей.: Союз, 2003. 334 с.
2. Баранов Х. К. // Арабско-русский словарь. 928 с. 1989
3. Вишпер Б. Введение в историческое изучение искусства. URL : www.lib.ru/textbooks/art/
4. Дербенев А.С. // Катар в конце XX- начале XXI в.: динамика политических процессов. 2019 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/katar-v-kontse-xx-nachale-xxi-v-dinamika-politicheskikh-protsessov/viewe>
5. Кирпиченко В.Н. // О некоторых аспектах обращения к наследию в египетской литератур // Проблемы арабской культуры. Памяти академика Ю.Крачковского, 1987.
6. Кирпиченко В.Н., Сафронов В.В. // История египетской литературы XIX–XX веков. Т.2. М.,2003.
7. Комиссаров В. Н. // Теория перевода. М. : Высшая школа, 1990. 254 с.
8. Крымский А. Е. // История новой арабской литературы: XIX – начало XX века. Москва: Главная редакция восточной литературы, 1971. 794 с.
9. Куделин А.Б. // Египетское «западничество» в первой половине XIX в. – начало нового диалога с европейской культурой. Взаимодействие культур и литератур Запада и Востока. Москва, 1992. С. 31–42.
10. Літературознавчий словник-довідник / ред. кол.: Р.Гром'як, Ю.Ковалів та ін. Київ : Академія, 1997. 580 с.
11. Мазніченко О. Арабсько-французька міжмовна взаємодія і лексичне взаємодонорство: компаративний аналіз // Сходознавство. 2015. №69. С. 44–56. (категорія А)
12. Москін Д.Н. // Коротка енциклопедія карикатури (із історії гумору та сатири в графіці), 2000 р. [Електронний ресурс] https://www.studmed.ru/moskin-dn-kratkaya-enciklopediya-karikatury-iz-istorii-yumora-i-satiry-v-grafike_8d12151daeb.html

13. Нестеренко В., Батенко Т. Шарж та карикатура в системі графічного мистецтва. Львів : Астролябія, 2008. 240 с.
14. Особенности современной арабской литературы на примере творчества молодых арабских прозаиков [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-sovremennoy-arabskoy-literatury-na-primere-tvorchestva-molodyh-arabskih-prozaikov/viewer.t>
15. Передумови культурного відродження в країнах Перської затоки. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури. К., 2015. Вип. 1 (21) – С.77-79.
16. Попова И.Н., Казакова Ж.А. Грамматика французского языка практический курс. И.Н. Попова Ж.А. Казакова 1997
17. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. М. : Международные отношения, 1974.
18. Розвиток системи жанрів в сучасній літературі арабських країн Перської затоки. Сходознавство. Київ: Інститут сходознавства НАН України, 2006. № 35–36. С.181–190.
19. Словник української мови: в 11 тт. АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970-1980. – Т. 10.
20. Струць Роман // Наукові записки. Том 4. Філологія. Різновиди іронії. Калгарі, Канада 1998 URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149253158.pdf>
21. Субота І.О. Дис. Еволюція жанру новели в літературі арабських країн перської затоки ХХ - поч. ХХІ ст. // 2020 URL: http://scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/385/dis_Subota%20I.O..pdf
22. Субота І.О. Тенденції розвитку жіночої новелістики Катару кінця ХХ – початку ХХІ століть (на прикладі збірки Даляль Халіфі “Я – квітка білого жасмину”). Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури. 2021. Вип. 1(27). С. 50–55.
23. Субх Алі, Субх М. Курс граматики арабської мови. Підручник. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006

24. Суворов М.Н. Специфика просветительского этапа в развитии современной художественной прозы стран Аравии// URL : <https://aasjournal.spbu.ru/article/view/2420/2274>
25. Українська Літературна Енциклопедія. — К., 1988-1995. — Тт. 1-3.
26. Фоміна Л. В. Методичні рекомендації з дисципліни «Особливості перекладу художніх творів» для студентів заочно-дистанційної освіти спеціальності «Переклад». Дніпро : Держ. ВНЗ «Нац. гірн. ун-т», 2015. 164 с.
27. Dina Ibrahim. A Poetess Caught Between Modernity and Tradition. Arab News. Jeddah, Saudi Arabia. January 3, 1997
28. Fakhr El-Islam M. Intergenerational Conflict and the Young Qatari Neurotic. Wiley on behalf of the American Anthropological Association. Ethos, 1976.
29. Jalel El Gharbi “La Fable du lac” // Traduit de l’arabe 2012
30. Kapur R. Roles of women within the society [Electronic resource]. – University of Delhi, 2019. – Access mode : https://www.researchgate.net/publication/331065236_Roles_of_Women_within_the_Society
31. Lolwa AL ABDULLA. Thèse «Le roman historique arabe dans le Golfe. Entre fiction et récit référentiel.» Lyon 2021
32. Michalak-Pikulska B. Modern poetry and prose of Oman. 1970–2000. Kraków, 2002.
33. N.B. Kovryshina, E.V. Mussawi Past and future in the prose of Qatar [Електронний ресурс]. <https://cyberleninka.ru/article/n/past-and-future-in-the-prose-of-qatar/viewer>
34. Ramsay G. Styles of expression in women’s literature in the Gulf // Orientalia Suecana. Vol.LI–LII (2002–2003). Uppsala: Uppsala University. 2003.
35. Short Story Genre in the Modern Literary Process of Qatar. Proceedings of the Second International Conference on the History of Arabic Literature. Kyiv, 2018. P. 139–145.

36. The Oxford Companion the English Literature / Ed. by Drabble. Oxford Oxford University Press, 2000. 1184 p.
37. The Personal and the Public in Literary Works of the Arab Regions // Edited by Akiko Sumi and Tetsuo Nishio 2021
38. الرواية النسوية في الخليج. قطر الندى. 27.12.2008 URL:
<http://nouraalsaad.blogspot.com/2009/01/blog-post.html>
39. خليفة، دلال. الأسطورة إنسان والبحيرة. مؤسسة دار علوم، 1993. 224 ص. URL:
<http://www.delalkhalifa.com>
40. الواقع // التاريخ: 16 أكتوبر دلال خليفة روائية تتأرجح بين الأسطورة والواقع. URL:
<https://www.albayan.ae/five-senses/2005-10-16-1.108049>